

ØKT MATVAREBEREDSKAP OG TOTALBEREDSKAP I HELE LANDET

Beredskapsplan for norsk jordbruk

Norsk Bonde-
og Småbrukarlag

© Norsk Bonde- og Småbrukarlag
Februar 2026

Tekst: Lise Saga og Ole Dolmseth
Layout: Nora May Engeseth

INNLEDNING

Norsk Bonde- og Småbrukarlag har siden 1913 jobbet for å styrke jordbruk og matproduksjon i hele Norge. Erfaringene fra koronapandemien og krigene i Ukraina og Midtøsten har tydeliggjort sårbarheten i internasjonale forsyningskjeder. I en tid med klimakrise, geopolitisk uro og uforutsigbare globale markeder må vi styrke evnen til å produsere og lagre mat i Norge.

I Totalberedskapsmeldingen fra 2025 er det tydelig at matvareberedskap er en prioritet.

«Nok og trygg mat er en forutsetning for ethvert samfunn, og regjeringen har siden tiltredelsen prioritert å styrke norsk matproduksjon. Et landbruk i hele landet, er avgjørende for Norges beredskap.»¹

Matvareberedskap handler om maten vi kan produsere og lagre i en tid hvor landegrensene er stengt, og vi er forhindret fra å benytte arbeidskraft, strøm, energi, drivstoff og teknologi som må hentes utenfra. Stortinget har vedtatt et mål om å øke sjølforsyningsgraden til 50 prosent innen 2030. En høyest mulig sjølforsyningsgrad er det beste utgangspunktet for å kunne omstille samfunnet, for best mulig sjølbearing i krisetider.

Matvareberedskap handler også om praktisk matproduksjon i lokalsamfunn, der lokal foredling, distribusjon og direkte salg er avgjørende elementer. Nasjonale mål for matvareberedskap henger nøye sammen med lokale og regionale forutsetninger for å levere mat. Dette krever en overgang fra «akkurat i tide»-prinsippet (just in time) til «føre var»-prinsippet (just in case).

Et livskraftig landbruk er grunnmuren i vår matsikkerhet. For å sikre framtidig produksjon og økt sjølforsyning må jord holdes i drift, kunnskap videreføres og lokale ressurser må tas i bruk over hele landet. Matsikkerhet har verdi i normalsituasjon så vel som i krise.

¹ Meld. St. 9 (2024-2025) Totalberedskapsmeldingen: Forberedt på kriser og krig

NBS SITT STANDPUNKT

Jordbruk er grunnleggende beredskap.

Norsk matproduksjon spiller en avgjørende rolle i nasjonal beredskap. Desentralisert produksjon i hele landet reduserer klima- og naturrisiko i hver enkelt verdikjede. 190 milliarder kroner i landbruksinvesteringer kommer samfunnet til nytte daglig og inngår i kommuners totalberedskap.

Bønder er ryggraden i totalberedskapen og bidrar med matproduksjon, men også med:

- ivaretagelse av trua naturtyper
- biologisk mangfold av arter og gener
- kulturlandskap
- beitemark i utmark
- kunnskap
- utstyr og maskiner;
- traktorer
- gravemaskiner
- nødstrømsaggregat
- gjødselvogner, også til slukkearbeid

Bønder trenger forutsigbarhet i beredskapssituasjoner. Tillitt mellom bonde, system og samfunn går begge veier. Det er avgjørende for at bønder skal kunne bidra til langsiktig leveringssikkerhet og beredskapsarbeid. Det er behov for å avklare forventinger mellom produsenter, kommuner og stat før en krise oppstår.

Når vi blir færre bønder mister vi stadig kunnskap og kapasitet. De siste 50 årene er antall aktive gårdsbruk redusert fra 150 000 til 36 000. Dette svekker vår beredskapsevne betydelig.

DAGENS SITUASJON

Behov for økt sjølforsyning og produksjonskapasitet

- Norges sjølforsyningsgrad er på ca. 37 pst. (korrigert for importert kraftfôr)
- Gårdsbruk i drift har gått fra 150 000 til ca. 36 000 på 50 år
- Den beste matjorden bygges ned. Over 218 000 dekar dyrket og dyrkbar jord er omdisponert fra 2005 til 2024.¹

Sårbare verdikjeder må styrkes, og sentraliseringen må motarbeides

Sentralisering av samvirkebedrifter svekker lokal matproduksjon og beredskap.

Lange transportavstander og konsentrert foredling øker sårbarhet.

Meierier og slakterier i nord er avhengig av tilstrekkelig råvare fra stadig færre bønder.

Svak økonomisk bærekraft i jordbruket

- Inntekts- og velferdsgapet mellom bønder og andre yrkesgrupper hindrer rekruttering.
- Uten jamstilling vil ikke mange nok velge jordbruk som yrke.
- Økonomisk bærekraft er avgjørende for miljømessig og sosial bærekraft.
- Manglende plan og mekanismer for å mobilisere beredskap på gårdsnivå.

Behov for å bevare matjord og utmark

- Kommuner omdisponerer matjord til tross for nasjonale jordvernmål, og følger ikke opp bo- og driveplikt i stor nok grad.
- Gjengroing og arealer som legges brakk reduserer matproduksjonen i særlig sårbare regioner.
- Spredt utbygging i LNFR-områder, f.eks. til hytteutbygging, fragmenterer jordbruksareal.
- Bønder som bruker utmarka til beiteområder opplever et stort press fra mange hold og aktører i samfunnet.
- Landbrukets egen nedbygging utgjør betydelige arealer (ca. 1 750 - 2 000 dekar årlig).
- Avl er ikke i stor nok grad tilpasset utnyttelse av lokale ressurser, utmark og beiteressurser.

Begrenset lagerkapasitet og beredskapslager

- Norge har lite lagerkapasitet for matkorn, med mål om å bygge opp til kun 3 måneders forbruk innen 2029.
- Det mangler beredskapslager for såkorn, såvarer for grønnsaker og andre kritiske innsatsfaktorer.
- Det er behov for desentralisert lagerkapasitet for mat, drivstoff og reservedeler.

¹ SSB (2026) Tabell 07903

Tiltak for økt matvareberedskap

1. Nasjonalt beredskapstilskudd
2. Styrket jordvern
3. Beredskapslager
4. Desentraliserte foredlingsanlegg og lokale verdikjeder
5. Økt sjølforsyningsgrad
6. Klimatilpasning og robusthet
7. Kompetanse og beredskapsplanlegging

1. NASJONALT BEREDSKAPSTILSKUDD

Innføre et nasjonalt beredskapstilskudd som styrker drift på eksisterende bruk og stimulerer til nyetablering og reetablering av jord i drift. Tilskuddet må finansieres utenfor jordbruksavtalen, som del av sivil beredskap. Dette er spesielt viktig for å sikre økonomien i mindre produksjoner og på arealer som står i fare for å gå ut av drift.

Løfte matberedskap til et prioritert mål i landbrukspolitikken, slik at beredskap og sjølforsyning vektlegges i arealforvaltning og som del av rammen for jordbruksforhandlingene.

2. STYRKET JORDVERN

Nullvisjon for nedbygging av matjord: Snu jordvernpraksisen til et mål om hvor mye fulldyrket jord vi trenger for å sikre det produksjonsarealet vi trenger for økt sjølforsyning. Vurder økonomiske virkemidler for å styrke jordvernet.

Gjenoppbygge drift på nedlagte gårdsbruk: Etablere en tiltakspakke for å ta i bruk jord som har gått ut av drift og stimulere til reetablering av nedlagte gårdsbruk.

Ta utmarka i bruk: Hevde beitebrukernes rett til bruk av utmarka som matressurs, og samarbeide med andre interessenter i utmarka om strategier for å ivareta beitedyras behov.

3. BEREDSKAPSLAGER

Regionale og lokale matlagre: regional sjølforsyning er viktig for lokal matvareberedskap. Fylker og regioner må fokusere på å styrke egen matproduksjon, regionalt mottaksapparat, lokal foredling og distribusjon og matlagre. Sentraliserte matlagre bør avvikles, til fordel for regionale matlagre.

Såkorn og andre såfrø: Etablere beredskapslager for såfrø og såkorn tilsvarende to års avling. Ved langvarig krise nytter det ikke å bli mett på matkorn hvis det ikke er såkorn til ny avling neste sesong. I ekstremværhendelser 2023 måtte Norge importere såkorn fra Finland – i en krisesituasjon vil naboland trenge sitt eget såkorn. I tillegg til såkorn, er det behov for løpende lager, samt satsing på frøavl og sortsutvikling på grønnsaker og vekstersom bidrar til matsikkerhet

Matkorn: Etablere beredskapslager tilsvarende minimum 6 måneders forbruk. Prioritere norskprodusert korn framfor import. Gi investeringsmidler til gårds lagring av korn for desentraliserte lagerløsninger.

Innsatsfaktorer: Sikre lagre av gjødsel, drivstoff og reservedeler til bruk i landbruksmaskiner og annen teknologi som brukes i jordbruket. Etablere beredskapslager av diesel på gårder, både for drift av aggregat på bruket, og som sivil beredskap til annen kritisk infrastruktur. Et statlig tilskudd for anskaffelse av aggregat i husdyrbesetninger må innføres.

Medisiner: I krisetider hvor verdikjeder og logistikklinjer rammes hardt, kan tilgangen på medisiner, vitaminer og mineraler bli innskrenket. For både mennesker og dyr er det kritisk at beredskapslagre også sikrer tilstrekkelig lagring av disse midlene, i tillegg bør nasjonal produksjon styrkes.

4. DESENTRALISERTE FOREDLINGSANLEGG OG LOKALE VERDIKJEDER

Styrke lokale foredlingsanlegg i hele landet: Øke produksjonsstøtte til lokale ysterier, slakterier og andre småskala foredlingsanlegg. Fremme bruk av, og forenkle regelverket for, viltslakterier, gårdsforedlingsanlegg og annen småskala foredling. Tilknyttet lokale foredlingsanlegg, bør man også i større grad satse på fryselagre og matreserver for å styrke regional matsikkerhet i de ulike landsdelene. Økonomiske tiltak for å styrke lokal foredling inkluderer å frita gårdsforedling fra avgifter som omsetningsavgift og forskningsavgift, og la foredling inngå i jordbruksinntekten som en naturlig del av gårdsproduksjonen.

Fremme spredt bosetting og lokal matproduksjon : Styrke direkte salg og lokale verdikjeder (REKO-ringer, Bondens Marked og gårdsutsalg). Sikre markedsreguleringsordningene med samvirkenes mottakplikt i alle deler av landet. Offentlige innkjøp må bidra til å fremme lokale verdikjeder og lokalt produsert mat.

Tilgang til energi: For å sikre tilgang til strøm i krise, bør man utforske muligheter for å bygge robuste uavhengige systemer (off grid), og ha planer for tilgang til diesel, strømaggregater o.l. Grossister og matbutikker må ha egne strømkilder og alternative system for å ta imot betaling

Datasikkerhet: I en stadig mer digital verden har også matproduksjonen tatt i bruk flere digitale løsninger, måtte det være direkte tilknyttet landbruksmaskiner, eller programvare som brukes i organisering av driften. Den økende risikoen for dataangrep gjør at vi må sikre robust digital infrastruktur slik at kritiske digitale systemer ikke kan slås ut av spill.

5. ØKT SJØLFORSYNINGSGRAD

Konkrete planer for 50 pst. sjølforsyning innen 2030, som vedtatt av Stortinget (korrigert for importert kraftfôr). Dette krever:

- Reell opptrappingsplan for å jamstille bønder med andre i samfunnet, både sosialt og økonomisk
- Redusere import av kraftfôr og øke norsk fôrproduksjon
- Flytte midler fra tilskudd som er volumdrivende til tilskudd som fremmer god bruk av areal for bedre ressursutnyttelse
- Få flere beitedyr i utmarka, og mer lokalt tilpassede dyreslag som kan utnytte beite
- Øke produksjonen av korn, poteter og grønnsaker, bl.a. med tiltak for økt distriktsproduksjon av grønt, støtte til markedshager og felleslagre for grønnsaker
- Effektivt og fungerende tollvern av de produksjonene vi har mulighet til å produsere mer av for å sikre lønnsomhet

Styrke tollvern og markedsregulering: Videreføre importvernet og styrke verktøy for produksjonsregulering. Etablere markedsregulator med henteplikt og leveringsplikt for poteter og grønnsaker.

6. KLIMATILPASNING OG ROBUSTHET

Styrke klimarobustheten i matproduksjonen: Legge til rette for investeringer i klimatilpasningstiltak (dreneringstilskudd, vanningsanlegg, fellesvannmagasin, forvaltning av elve- og bekkeløp) for å møte mer ekstremvær hendelser og robusthet ved varige trendendringer i vær og temperatur.

Fremme variert produksjon: Ulik, mangfoldig og spredt produksjon over hele landet bidrar til å redusere klimarisiko for det norske matsystemet.

Støtte økologisk og bærekraftig landbruk: Produksjonsmetoder som bidrar til bærekraftig bruk av lokale ressurser i form av matjord og utmark, slik som i økologiske jordbruk, må promottes. Metoder som bygger jordkvalitet bidrar til klimatilpasning og karbonopptak, og til å styrke de langsiktige utsiktene for matproduksjon.

7. KOMPETANSE OG BEREDSKAPSPLANLEGGING

Risiko- og sårbarhetsanalyse: Gjennomføre og bruke risiko-, sårbarhets- og beredskapsanalyser av norsk matproduksjon, både nasjonalt og lokalt/regionalt. Analysene må vurdere sårbarhet i forsyningslinjene innad i landet i ulike landsdeler, ikke bare import.

Bygge opp kompetanse: Utvikle beredskapsplaner i landbruket i samarbeid med kommuner og beredskapsmyndigheter. Kommuner trenger økt praktisk og juridisk kompetanse for å bygge strukturer som prioriterer matberedskap. Sikre tilgang på veterinærtjenester og styrke kompetanse innen produksjon, foredling, slakt og dyrehelse. Formalisere og anerkjenne primærproduzentenes rolle i beredskapsstrukturen. Gammel kunnskap om å benytte mer av dyret i matproduksjon må vektlegges.

Sivil beredskap og tilberedning av mat: Matvareberedskap bygges gjennom kompetanse på foredling og konservering av mat. Tilgang på salt kan bidra til konservering av kjøtt og fisk over lengre tid. Tilgang på vann er essensielt, og gårdsbruk med melkeproduksjon / foredling må registreres i beredskapsplaner, slik at man vet om sikre vannkilder. Brønner må kartlegges og vannprøver bør gis tilskudd for å sikre kartlagt kvalitet.

Kommunikasjon: Informasjonsflyten i samfunnet er i dag svært sårbar da den baseres på en infrastruktur for kommunikasjon som enkelt kan saboteres. Internettkabler på havbunnen kan kuttes, veinett kan blokkere og telefonlinjer kan ødelegges. Post og radio kan forbli de eneste stødige alternativene i en krisesituasjon, og da må vi sikre at infrastrukturen og den nødvendige kompetansen finnes slik at informasjonsflyten er opprettholdt når krisen inntreffer.

Finansiering og gjennomføring

Finansiering utenfor jordbruksavtalen

Beredskapstilskudd og andre beredskapstiltak må finansieres utenfor jordbruksavtalen. Matvareberedskap må være en sentral del av NATO sitt mål om å bruke 5 pst. av BNP på forsvar, hvor 1,5 pst. skal gå til sivil beredskap. Dette sikrer at beredskapshensyn ikke må konkurrere med ordinær landbruksstøtte og gir rom for langsiktig og stabil finansiering. Beredskap må integreres i hverdagsøkonomien, for ikke å bli sårbar. Midler til matvareberedskap må rettes mot eksisterende produsentmiljøer og motivere matprodusenter til å bidra i ekstraordinære situasjoner.

Prioriterte investeringsområder

1. Beredskapstilskudd til drift (høyeste prioritet)
2. Beredskapslager (matkorn, grønnsaker, poteter, salt, kjøtt, såkorn, innsatsfaktorer)
3. Lokale foredlingsanlegg (ysterier, slakterier)
4. Gårdslagring og lagerfasiliteter
5. Klimatilpasningstiltak og god agronomi
6. Kompetansebygging og rekruttering

TIDSLINJE

Kortsiktig (1-2 år):

- Vedta og finansiere nasjonalt beredskapstilskudd
- Etablere beredskapslager for matkorn (3 måneders forbruk)
- Gjennomføre risiko- og sårbarhetsanalyse
- Styrke jordvernet og beskyttelse av utmarka som matressurs, gjennom mer ambisiøse retningslinjer. Flytte forvaltningsansvar for utmarka til statsforvalter, og utrede hvilke konsekvenser hytteutbygging og turisme har for beitedyr.
- Stimulere til lengre beiteperioder og tilpasse prisløyper og vektgrenser til økt bruk av beite.

Mellomlang sikt (3-5 år):

- Utvide beredskapslager for matkorn til 6 måneders forbruk
- Etablere beredskapslager for såkorn
- Øke antall lokale foredlingsanlegg med 20 pst.
- Redusere og minimere årlig omdisponering av matjord
- Øke beitebruk i utmarka
- Gjennoppbygge kompetanse på frøavl og sortsutvikling innen grønnsaker

Langsiktig (5-10 år):

- Oppnå 50 pst. sjølforsyning (korrigert for importert kraftfôrråvare)
- Reetablere 5000 nedlagte gårdsbruk
- Rekruttere 13.000 nye årsverk i jordbruket
- Sikre robust og desentralisert matproduksjon i alle deler av landet

KONKLUSJON

Norsk matvareberedskap står ved et veiskille. Strukturutviklingen de siste 50 årene har skapt et sårbart matsystem med for få bønder, for lite jord i drift og for stor avhengighet av import. Samtidig viser de globale urolighetene – fra krig til pandemi og klimakrise – at vi ikke kan ta matforsyningen for gitt.

Matproduksjon er beredskap. Levende bygder, gårdsbruk og jord i drift over hele landet er ikke bare et spørsmål om landbrukspolitikk, det er et spørsmål om nasjonal sikkerhet. Beredskap krever strukturer hvor samspill mellom produsenter, kommuner og nasjonale myndigheter må være det langsiktige grunnlaget for både stabil drift og krisehåndtering. Gjennomføringen av denne planen krever politisk vilje til å prioritere matvareberedskap som overordnet mål, investere i jordbruk som del av totalberedskapen, reversere nedleggelse av bruk og nedbygging av matjord, og styrke lokalsamfunn og desentralisert produksjon.

Gjennomføringen av denne planen krever politisk vilje til å:

- Prioritere matvareberedskap som overordnet mål
- Investere i jordbruk som del av totalberedskapen
- Reversere nedleggelse av bruk og nedbygging av matjord
- Styrke lokalsamfunn og desentralisert produksjon

Vi kan ikke vente til krisen kommer. Beredskap bygges gjennom langsiktig arbeid med å holde jord i drift, sikre rekruttering til landbruket og investere i robuste matvaresystemer. Det Norge trenger er ikke bare kornlager – vi trenger flere bønder, mer jord i drift og en landbrukspolitikk som verdsetter matproduksjon som den beredskap den er.

VIL DU BIDRA I BEREDSKAPSARBEIDET?

Norsk Bonde- og Småbrukarlag er en partipolitisk uavhengig organisasjon som arbeider for å bedre jordbrukets økonomiske og sosiale rammebetingelser. Økt matproduksjon, næringsutvikling, lokal foredling, god dyrevelferd og levende kulturlandskap er viktige saker for organisasjonen. Grunnlaget for driften av organisasjonen er medlemskontingenten fra våre 7500 medlemmer.

BLI MEDLEM!

Som medlem vil du bli en del av fellesskapet og kan være med å påvirke norsk landbrukspolitikk.

Les mer og meld deg inn:
smabrukarlaget.no/bli-medlem

**Norsk Bonde-
og Småbrukarlag**

www.smabrukarlaget.no | [@bondeogsmabrukarlaget](https://www.instagram.com/bondeogsmabrukarlaget)